

Bacheloroppgave

Kriminalitetsforebygging blant gjengangere i et sosialfaglig perspektiv

Crime prevention for reoffenders from a social science perspective

Hvordan forebygge kriminalitet blant gjengangere?

Ragnhild Lossius

Bachelor i sosialt arbeid
Sosionomutdanning 2020

Antall ord: 9867

HØGSKULEN
I VOLDA

Sammendrag

Denne bacheloroppgaven har fokus på kriminalitetsforebygging blant gjengangere i et sosialfaglig perspektiv, og er basert på problemstillingen: *Hvordan forebygge kriminalitet blant gjengangere?* Gjengangerne står for en stor del av kriminaliteten som begås, noe som får konsekvenser både for samfunnet og privatpersoner, men også for gjengangerne selv. Gjengangerne har ofte store og sammensatte utfordringer på mange livsområder, blant annet knyttet til rus og psykiske helse. Mange gjengangere har vært i kontakt med offentlige hjelpeinstanser helt siden barndommen, uten at det har forhindret at personen har utviklet et liv preget av gjentatte kriminelle handlinger. For å forebygge kriminalitet og rus, kan det være viktig å styrke gjengangerens psykiske helse og at tiltakene som rettes mot den enkelte er tett på og individuelt tilpasset. I tillegg ser det ut til at de personlige egenskapene til ansatte som jobber med gjenganger har stor betydning. Gjengangernes utfordringer er så sammensatte at det kan være nødvendig med et velfungerende tverretattlig samarbeid.

Innhold

.....	1
Sammendrag	2
1.0 Innledning.....	4
1.3 Oppgavestruktur	5
2.0 Gjengangerkriminalitet.....	6
2.1 Kriminalitetsforebygging	6
2.2 Forebyggingsmodeller.....	7
2.3 Kriminalitet og rusmisbruk.....	7
2.4 Opprettholdende faktorer for kriminalitet	9
2.5 Gjengangerens moral.....	10
3.0 Hva forebygger kriminalitet?	11
3.1 Det sosialfaglige perspektivet.....	12
3.2 Individuelle faktorer i kriminalitetsforebygging	12
3.3 Traumer og personlighetsvansker.....	14
3.4 Verdisyn og behandlingsmetoder	16
3.5 Sosialarbeiderens kompetanse.....	17
3.6 Helhetlige tjenester	19
3.7 Kriminalitetsforebyggende tiltak.....	20
3.8 Gjengangerteamet	21
4.0 Drøfting	24
4.1 Individuelt tilpassede tjenester	24
4.2 Psykologiske faktorer	26
4.3 Sosialarbeiderens personlige egenskaper	27
4.4 Helhetlige koordinerte tjenester	29
5.0 Konklusjon	30
Referanser	32

1.0 Innledning

Det er lett å tenke at utfordringene rundt kriminalitet er politiet, domstolene og kriminalomsorgen sitt ansvarsområde, men gjengangerne lever også livet sitt i kommunene og har de samme rettighetene når det gjelder bolig, utdanning og helse- og sosialtjenester som resten av befolkninga. Det viser seg derimot at dette er en gruppe det er vanskelig å hjelpe, og de kan ha behov for tett og omfattende oppfølging på flere livsområder, på tvers av etatene. Erfaring viser at offentlige etater ofte kommet til kort når det gjelder å forebygge kriminalitet blant gjengangere, og de kan ha behov for spesielt tilrettelagt oppfølging. Gjengangerteamet i Trondheim er eksempel på dette.

Halvparten av kriminaliteten i Trondheim begås av 5 % av de kriminelle. Dette er de såkalte gjengangerne, og de anslås til å bestå av 100-150 personer. (Elvegård, 2010, ss. 13,19). I småbyer og mindre lokalsamfunn kan det dreie seg om svært få personer (Bjørge, 2015, s. 60). Gjengangerne anslår selv at de kun er tatt for 5-10 % av lovbruddene de har begått (Elvegård, 2017, ss. 8,13). Dette vitner om at omfanget av kriminalitet er svært høyt. Gjengangerkriminalitet koster samfunnet store summer hvert år. I tillegg fører det til praktiske, økonomiske og psykiske belastninger for ofrene (Elvegård, 2017, s. 53), men kostnadene er også store for gjengangeren selv (Solheim, 2017).

I denne oppgaven vil jeg se på hvilke utfordringer gjengangerne har og hvordan forebygge kriminalitet blant gjengangere i et sosialfaglig perspektiv. Problemstillingen er:

Hvordan forebygge kriminalitet blant gjengangere?

Bakgrunnen for at jeg ønsker å skrive om kriminalitetsforebygging blant gjengangere handler om egen arbeidserfaring i rus- og kriminalomsorgen, der jeg ble kjent med gjengangerkriminelle med ulike personlige egenskaper og store livsutfordringer. Holdninger i samfunnet om forenklete løsninger på forebygging av kriminalitet, spesielt overfor de som gjentatte ganger bryter loven, gjør at jeg har lyst til å få fram et mer nyansert bilde av gjengangere, og hvordan forebygge kriminalitet innen denne gruppen på best mulig måte.

Ordet «gjenganger» kan oppleves stigmatiserende. Gjengangerprosjektet, som jeg kommer tilbake til, vurderte å bruke et annet navn for å unngå stigmatisering, men tilbakemeldinger fra gjengangerne viste at det var uproblematisk å bli kalt «gjenganger», og navnet ble beholdt

(Elvegård, 2010, s. 21). «Gjenganger» er et vanlig ord i kriminologisk forskning. På bakgrunn av dette velger jeg å bruke definisjonen gjenganger.

En typisk gjenganger i Trondheim er mann, etnisk norsk og i alderen 25-40 år (Arnesen, 2010, s. 79). Gjengangerne har ofte sammensatte problemer med både kriminalitet og rusmisbruk. Forskningslitteraturen bruker ulike kriterier for hvem som defineres som gjenganger, både når det gjelder type kriminalitet, antall lovbrudd og type rusmiddelbruk. Jeg velger i denne oppgave å ikke skille mellom dette, selv om disse faktorene kan ha betydning for det forebyggende arbeidet.

Ifølge Amundsen (2007) har 93 % av gjengangerne rusproblem (Amundsen, 2007, ss. 32-33). Gjengangerens liv preges av rusperioder hvor kriminalitet og rus fyller hele døgnet.

Forskning viser at jo mer alvorlig lovbruddskarrieren er, jo dårligere skårer man på alle sosiale indikatorer (Skardhamar, 2005, s. 3). 87 % av gjengangerne var i kontakt med Barne- og ungdomspsykiatrien, Barnevernet, Pedagogisk-Psykiatrisk Tjeneste eller politiet som barn. Omkring halvparten var under 15 år første gang de kom i kontakt med politiet (Amundsen, 2007, ss. 32-34). En stor andel av gjengangerne har vært utsatt for mange risikofaktorer i oppveksten, noe som har ført til traumer og psykiske utfordringer (Bjørgero, 2015, s. 88). En undersøkelse viser at opptil 70 % av gjengangerne hadde slitt med alvorlig depresjon, og før soningsoppholdet hadde 47 % tenkt på å ta sitt eget liv. 43 % av gjengangerne oppga at de hadde ADHD (Amundsen, 2007, ss. 31-33). En stor andel har også fysiske helsevansker (Bjørgero, 2015).

30 % av gjengangerne har ikke fullført videregående utdanning, og kun 78 % har fullført ungdomsskolen (Arnesen, 2010, s. 80). Gjengangere har få lovlidige venner og det kriminelle nettverket gjør det vanskelig å danne et ikke-kriminelt sosialt nettverk. En tredjedel av gjengangerne oppgir at de ikke har erfaring med eller tro på at de kan få støtte og hjelp fra andre (Arnesen, 2010, s. 82).

1.3 Oppgavestruktur

Oppgaven er delt inn i fem kapitler. I kapittel to vil jeg se på kriminalitetsforebygging og ulike faktorer i gjengangerens liv som kan få betydning for forebyggingsprosessen. I kapittel 3 går jeg nærmere inn på hva gjengangeren selv opplever som viktig for å få et liv uten

kriminalitet og rus. Jeg vil også se nærmere på hvilken betydning den ansattes personlige egenskaper har for forebyggingsprosessen, samt hva det er viktig at hjelpeapparatet legger vekt på. Til slutt vil jeg trekke frem ulike tiltak som rettes mot gjengangere. I kapittel 4 vil jeg på bakgrunn av de foregående kapitlene drøfte problemstillingen min, før jeg avslutter med en konklusjon i kapittel 5.

2.0 Gjengangerkriminalitet

I dette kapitlet vil jeg se på kriminalitetsforebygging og faktorer som kan påvirke forebyggingsprosessen.

2.1 Kriminalitetsforebygging

Kriminalitetsforebygging er å redusere forekomsten av kriminelle handlinger og skaden kriminaliteten forårsaker gjennom bred innsats rettet mot atferd og risikofaktorer (Bjørgero, 2015, s. 16), (Runhovde & Skjevraak, 2018). Kriminalitetsforebygging handler ikke bare om å forhindre uønskede hendelser, men like mye om å skape god velferd, mestring og anerkjennelse, og et inkluderende samfunn der ingen faller utenfor eller blir marginalisert (Runhovde & Skjevraak, 2018, s. 330), (Justis- og politidepartementet, 2009, s. 5).

Forebyggende tiltak kan deles inn i universell forebygging som rettes mot hele befolkningen, selektiv forebygging som rettes mot risikogrupper og personer som er i ferd med å falle utenfor, og indikativ forebygging som rettes mot grupper eller individ som viser problematferd (Bjørgero, 2015, s. 22). Forebyggende arbeid rettet mot gjengangere er indikativ forebygging. Kriminalitetsforebygging baseres ofte på universell- og selektiv forebygging. Grunnen kan være at muligheten for å lykkes fremstår som bedre, men det kan også handle om at enkelte er skeptisk til å arbeide med belastede kriminelle (Bjørgero, 2015, s. 122). Den kriminalitetsforebyggende effekten vil være størst ved å redusere kriminalitet blant gjengangere, eller ved å forhindre at personer blir gjengangere (Skardhamar, 2005, s. 35). Dette blir gjerne omtalt som «forebyggingsdilemmaet», fordi der potensialet for reduksjon i kriminaliteten er størst, er det også vanskeligst å oppnå resultater (Bjørgero, 2015, ss. 49-52).

2.2 Forebyggingsmodeller

Den strafferettslige forebyggingsmodellen tar utgangspunkt i at straff skal hindre framtidige lovbrudd. Situasjonell forebyggingsmodell har fokus på å gripe inn mot forholdene som muliggjør kriminalitet. Den sosiale forebyggingsmodellen forsøker å påvirke faktorene som gjør mennesker kriminelle. Den sosiale forebyggingsmodellen har størst sosialfaglig relevans, og kriminalitet forstås som resultat av marginalisering, dårlige leveforhold og psykososiale forhold (Bjørgo, 2015, ss. 21-23). Bjørgo (2015) mener at en slik inndeling blir lite helhetlig, og plukker derfor modellene fra hverandre og setter de sentrale forebyggingsmekanismene sammen til en helhetlig modell basert på følgende forebyggingsmekanismer:

- Bygge normative barrierer mot å begå kriminalitet.
- Redusere rekruttering.
- Avskrekking gjennom trussel om negative sanksjoner.
- Avverging av kriminelle handlinger.
- Frata personer kapasiteten til å gjennomføre kriminelle handlinger.
- Beskytte sårbare mål.
- Redusere skadevirkningen.
- Redusere gevinsten.
- Rehabilitering.

Kriminalitet er et komplekst fenomen som trenger innsats på alle disse områdene. Jeg vil i oppgaven fokusere på de punktene jeg mener har størst sosialfaglig relevans. Dette er å bygge normative barrierer og rehabilitering, i tillegg til å redusere individuelle og sosiale årsaker til kriminalitet.

2.3 Kriminalitet og rusmisbruk

Gjengangernes liv er ofte preget av rusperioder hvor rus og kriminalitet fyller hverdagen. Elvegård (2017) deler rusperioden i tre faser. I fase 1 lever de et tilnærmet normalt liv med forholdsvis lite rus og kriminalitet. I fase 2 blir omfanget av rus og kriminalitet høyt. En gjenganger beskrev fase 2 slik:

«... men når du har gått våken i 7-10 dager da begynner det å skje ting. Du er på krim hver dag og gjør noe ... faenskap eller noe. For eksempel at du bare stjeler en bil for å kruse rundt. Til å begynne med så var jeg ikke noe spesielt kriminell den første uken, men så smeller det bare egentlig etter 7-10 dager og jeg blir ultrakriminell» (Elvegård, 2017, s. 27)

Til tross for høyt rusmiddelbruk klarer de å planlegge den kriminelle handlinga og er i stand til å gjennomføre kriminalitet på et forholdsvis høyt funksjonsnivå. Fase 3 innebærer nedsatt funksjonsnivå som konsekvens av langvarig rusbruk, og fasen ender med at de kollapser av utmattelse. Perioden er preget av lang latenstid og vansker med å skjønne logiske sammenhenger. Det er ofte i denne fasen de blir tatt av politiet, fordi de ikke bryr seg om konsekvensene eller på grunn av dårlig planlegging (Elvegård, 2017, ss. 27-29). En av gjengangerne beskrev kriminaliteten i fase 3 slik:

«Ja, men det blir ikke noe av det ... impulsbrekk og ikke noe planlagt. For eksempel om du finner en byggeplass, men så finner du en eske med mutter og blir sittende til folk kommer på jobb igjen» (Elvegård, 2017, s. 28).

Innsikt i gjengangernes hverdag og kognitive funksjon i ulike faser er viktig for å vite når det kan være hensiktsmessig å sette inn tiltak.

Det er ulike grunner til at noen bryter lovene, det kan være fordi de er uenige i dem, fordi de ikke bryr seg, eller fordi de mangler evne til selvkontroll (Wichstrøm, 2014, ss. 76-77). For mange handler kriminalitet om å skaffe penger til å dekke grunnleggende behov, deriblant rusmidler (Elvegård, 2017, s. 30), (Bjørge, 2015). Det er ulike forklaringsmodeller og teorier for å forstå hvorfor noen begår kriminelle handlinger. Gjennom et sosialfaglig perspektiv er de mest sentrale forklaringene personlighetsfaktorer, psykologiske, sosiologiske, sosialantropologiske og pedagogiske forklaringer (Nesvik, 2005), (Jones, 2013). Elvegård (2017) intervjuet gjengangere om årsaken til at de begikk kriminalitet. De fleste svarte spenning, men også status, mestringsfølelse, penger, avhengighet og «ingen krim uten rus, ingen rus uten krim». At spenning var en viktig faktor bekrefter også en deltager i Gjengangerprosjektet i Trondheim:

«I starten var det spenning, det var kult å holde på, når jeg var yngre. Jeg hadde en som var noe eldre enn meg. Han drev på litt og jeg ble med han. Det var tøft. Men det er ikke spenning mere nå. Det er et ork. Men jeg er ikke kriminell når jeg ikke ruser

meg. Det er ikke i min vildeste fantasi å gjøre noe gæli. De siste tyveårene har det vært en overlevelse ... krimmen følger med dopen» (Elvegård, 2017, s. 29).

Mange undersøkelser viser at gjengangerne hadde en kriminell atferd før de begynte med rusmidler (Pedersen M. U., 2011, s. 53) (Elvegård, 2017, ss. 41-42) (Dahl & Frank, 2011, ss. 18-19). Det er allikevel vanskelig å si hva som fører til hva, da de to komponentene ofte er sammenfallende og at gjengangerne sjeldent er ruset uten å begå kriminalitet og begår sjeldent kriminalitet uten å være ruset (Elvegård, 2017, ss. 41-42). Sammenhengen mellom kriminalitet og rus må sees kontekststøttet og ikke bare som direkte årsaksforbundet, men som et resultat av den sosiale konteksten, oppvekst og/eller den psykiske habitus som kom forut for rusmisbruket og den kriminelle atferden (Pedersen M. U., 2011, s. 53), (Dahl & Frank, 2011, ss. 16-19).

Det kan virke som at det å begå kriminalitet er et fritt valg på søken etter spenning, men «fritt valg» et komplisert uttrykk. Valg blir alltid tatt i en kontekst og som et resultat av livet man lever og har levd. Å bli gjenganger er en prosess hvor livshendelser og handlinger bidrar til en nedadgående spiral som fører til rusmisbruk og kriminalitet, noe som igjen reduserer de fremtidige mulighetene. Dermed kan lovbrudd bli et stadig mer aktuelt handlingsvalg (Skardhamar, 2005, s. 26). Den sosialfaglige utfordringen vil være å bryte denne nedadgående spiralen og starte en oppadgående spiral der gjengangerne får et liv der kriminalitet og rus gradvis får mindre plass.

Kriminalitet og rus er gjengangernes kompetanseområde og normalt tilstand. Som vi har sett fyller rus og kriminalitet hele døgnet til gjengangerne, spesielt et stykke ut i rusperioden. Dette har betydning for innsatsen hjelpeapparatet setter inn og når dette bør gjøres (Elvegård, 2017, ss. 41-43).

2.4 Opprettholdende faktorer for kriminalitet

I møte med gjengangere er det viktig å forstå de positive sidene de opplever ved kriminalitet, og hva som gjør at enkelte søker kriminelle miljøer. Kriminelle miljøer har ofte et normsystem som skiller seg fra normene som gjelder ellers i samfunnet, og visse former for kriminalitet er både akseptert og kan gi status (Bjørge, 2015, s. 88). Hvilken posisjon man har i gjengangermiljøet handler om hvor tøff man er og hvilke risikofylte og innbringende handlinger man gjør (Elvegård, 2017, ss. 33-39). «Gatekapital» er kunnskap, kompetanse,

egenskaper, objekter og en diskurs som gir verdi i det kriminelle miljøet. Men denne kompetansen blir ikke nødvendigvis verdsatt i andre deler av samfunnet (Sandberg & Pedersen, 2009, ss. 53, 86). For å få økt status kan noen kriminelle skryte på seg mer enn det de har gjort og overdrive egen betydning. Denne «gangsterdiskursen» kan ha den hensikt å fremstå som kompetente og smarte, og vise at de er aktive aktører i eget liv. Gjennom en slik diskurs kan de oppleve både å skremme og fascinere omgivelsene (Sandberg & Pedersen, 2009, s. 244).

Kriminelle miljø kan bestå av samhold og kompiser som tar vare på hverandre og deler utbyttet av kriminelle handlinger (Bjørge, 2015, s. 90). Gjennom kriminelle handlinger kan man skape seg en identitet og et nettverk av personer som kan gi beskyttelse og en opplevelse av trygghet (Elvegård, 2017, s. 30) (Bjørge, 2015, s. 88). For enkelte er det håndverket som fasinere (Østli, 2015) og kriminalitet kan gi mestringsfølelse.

Østli (2015) skriver at enkelte kriminelle ser ned på «A4-menneskene», som må slite på jobb, slave for andre, og har et liv preget av lite frihet, mens de selv kan gjøre som de vil. Noen opplever seg selv som eventyrere som har opplevd mer enn vanlige folk. Jeg har erfart gjengangere som ikke så vitsen med et lovlydig liv, fordi de opplevde gevinsten med et kriminelt liv som større enn ved å leve et «A4-liv».

Økonomi, kultur og identitet blir aspekt ved avhengigheten. I storsamfunnet kan gjengangeren bli sett på som «taper» med manglende utdanning og yrkeserfaring, mens i det kriminelle miljøet kan gjengangeren bli sett på som erfaren, dyktig og med høy kredibilitet (Pedersen W., 2016, ss. 144-145). Jo tidligere debut med rus og kriminalitet, desto mindre har personen fått av positive erfaringer og identitet i normalsamfunnet. Dette kan gjøre det vanskeligere å bryte med kriminelle miljøer, fordi normalsamfunnet, med utdanning, arbeid og et «streit» sosialt nettverk blir fremmed (Pedersen W., 2016, s. 147). I kriminalitetsforebygging er det derfor viktig å synliggjøre og gi tro på de positive sidene med et liv uten rus og kriminalitet.

2.5 Gjengangerens moral

Normative barrierer er trolig det som forebygger mest kriminalitet, og de fleste avstår fra kriminalitet fordi det strider mot deres verdier, ikke fordi de frykter straff (Bjørge, 2015, ss. 3-4). Positiv sosialisering gjennom familie, venner, skole, rettssystem og media bidrar til internalisering av grunnleggende normer som bygger barrierer mot å begå kriminalitet. Ikke

alle har utviklet disse normative barrierene. 1 av 5 gjengangere har foreldre som har vært siktet for kriminalitet (Skardhamar, 2005, s. 28). Når familiemedlemmer begår kriminelle handlinger, er det ikke unaturlig om barna ser det som akseptabelt å gjøre det samme.

Det er lett å tenke at gjengangerne mangler moral og empati, men det er en viss kodeks i miljøet om at private hjem er hellig (Elvegård, 2017, s. 23). Klarer man å definere noe som utenfor den private sfæren, kan den kriminelle handlingen gjennomføres. En gjenganger uttalte:

«Jeg var aldri en som gikk i hus. Årsaken var at jeg tenkte at da gikk det på personen, mens bedrifter har forsikring. [...] Jeg har kanskje tatt 4-5 innbrudd i hus. Men hytteinnbrudd det har jeg gjort mye av, kanskje 500» (Elvegård, 2017, s. 23).

Tyveri fra hytter, boder og biltyveri er altså utenfor den private sfæren. I subkulturer med lite korrigerende fra omverdenen, utvikles lett en egen moral, hvor ingen reflekterer rundt handlingene. Personer som begår kriminelle handlinger kan foreta en form for moralsk nøytralisering som hjelper dem å frita seg selv for skyldfølelse. De kan benekte at ofrene blir skadelidende, «de får jo erstattet alt de mister gjennom forsikringa» (Bjørgero, 2015). Mange begår kriminelle handlinger i ruset tilstand uten overveielse av rett og galt. I forebyggende arbeid med gjengangere kan det være viktig å synliggjøre ofrenes lidelse og utfordre deres moralske ståsted.

3.0 Hva forebygger kriminalitet?

I dette kapitlet vil jeg gå nærmere inn på hva gjengangeren selv opplever som viktig for å få et liv uten kriminalitet og rus. Jeg vil også se nærmere på hvilken betydning ansattes personlige egenskaper har for forebyggingsprosessen, samt hva det er viktig at hjelpeapparatet legger vekt på. Til slutt vil jeg trekke frem ulike tiltak rettet mot gjengangere.

3.1 Det sosialfaglige perspektivet

I en undersøkelse om hvilke tiltak gjengangerne selv mente var viktig for å forebygge kriminalitet, svarte de fleste at de ønsket hjelp til økonomi og å finne bolig. Andre viktige faktorer var oppfølging av psykiater eller psykolog, utredning eller oppfølging med tanke på hyperaktivitet, impuls- og/eller sinnekontroll, behandling i forhold til rusproblemer, hjelp til å finne arbeid og fullføre utdanning, etablere nye sosiale nettverk og få støttepersoner i hjelpeapparatet (Amundsen, 2007, ss. 33-35). Amundsen (2007) understreker at disse ønskene stort sett er rettigheter de har krav på i henhold til lovverket.

Gjengangerne tilhører en definert gruppe, men individene er så sammensatte og forskjellige i sine utfordringer at hjelpen som gis må være individuelt tilpasset (Elvegård, 2010, s. 33). Det er viktig med grundig kartlegging av den enkeltes situasjon, behov, ønsker, fremtidstanker, forutsetninger, sosioøkonomiske og sosiale status og boligsituasjon. Denne kartleggingen må gjøres sammen med personen selv. Den kognitive fungeringen til gjengangerne varierer og det må tas hensyn til den enkeltes funksjonsnivå (Elvegård, 2017, s. 33). Et tilpasset opplegg rundt gjengangerens behov kan være en viktig forutsetning for at mange skal kunne klare å komme på rett kurs, og gjør at man treffer godt i forhold til den enkeltes målsetning (Molden & Elvegård, 2010). Hvis det ikke tas hensyn til individuelle behov, kan tiltakene og den sosialfaglige tilnærmingen oppleves fremmed og instrumentell (Nesvik, 2005, s. 17). Samtidig er det viktig både å se personen i situasjonen og ikke overse samfunnsmessige forhold (Berg, Ellingsen, Levin, & Kleppe, 2016, s. 19). Det er viktig å ikke låse seg til ett bestemt metodisk, teoretisk og faglig opplegg, men heller satse på mangfold bygget på sosiologisk, sosialpsykologisk og sosialpedagogisk kunnskap, i tillegg til kunnskap om den enkeltes psykiske og fysiske helse (Nesvik, 2005).

3.2 Individuelle faktorer i kriminalitetsforebygging

Å bryte kontakten med det kriminelle miljøet har en veldokumentert kriminalitetsforebyggende effekt, særlig når personen selv tar avgjørelsen om å forlate miljøet (Bjørgero, 2015, s. 117). Push-faktor er negative forhold som gjør det lite attraktivt å forbli i gruppen og Pull-faktorer handler om positive muligheter som trekker i retning av et meningsfullt liv utenfor gruppen (Bjørgero, 2015, s. 117). I kriminalitetsforebyggende arbeid er

det viktig å forsterke både push-, og pullfaktorene. Å skape positive muligheter utenfor det kriminelle miljøet kan være et viktig virkemiddel (Bjørgero, 2015, ss. 118-119).

Det å aldres ut av kriminalitet er et av de mest robuste funnene i moderne kriminologi (Skardhamar, 2005), (Østli, 2015), (Bjørgero, 2015). Dette kan handle om en modning av personligheten som gjør at man blir mindre impulsdrevet og spenningssøkende, eller at man slutter å omgås kriminelle venner. Vendepunkt i livet som medfører nye sosiale tilknytninger og forpliktelser, som å få ektefelle, barn, utdanning og jobb, påvirker verdier og prioriteringer (Bjørgero, 2015, ss. 39-41).

Kravstrukturen i hverdagen kan bli en stor praktisk og sosial belastning for gjengangerne, og fritiden kan være en kritisk fase (Nesvik, 2005, ss. 8, 47). Det er derfor viktig å strukturere hverdagen, og styrke den enkeltes mestring av hverdagslivet og sosiale situasjoner (Nesvik, 2005, s. 30). Daglige aktiviteter og sosiale nettverk gjennom organisasjoner, friluftsliv, idrett og hobby, kan gi en ny dominerende livsaktivitet og anses som et viktig virkemiddel i endringsprosessen (Bjørgero, 2015, ss. 39-41). Dette kan bidra til økt livsmestringskompetanse, styrkede sosiale ferdigheter, bedre fysisk og mental helse, økt trivsel og bedre selvinnsikt (Molden & Elvegård, 2010, s. 36).

Innsatte som har jobb ved løslatelse fra fengsel, havner sjeldnere bak murene igjen (Skardhamar & Telle, 2009, ss. 50-51). Arbeid kan være en viktig forutsetning for å strukturere hverdagen, gi sosialt nettverk, sosial status og legal inntekt (Skardhamar & Telle, 2009). Et mål om arbeidstilknytning og uavhengighet fra hjelpeapparatet kan for mange gjengangere oppleves uoverkommelig, men Elvegård (2017) sier at når man ser gruppen som helhet dreier det seg ofte om personer med ressurser, som gitt de rette omstendigheter kan gjøre en god jobb (Elvegård, 2017, s. 15). Det er derimot vanskelig å dokumentere at arbeidstilknytning og lovlig inntekt reduserer tilbakefall til kriminalitet. Det kan like gjerne handle om plassen man er i livet eller en kombinasjon av flere faktorer.

Endring av kriminell livsførsel kan ta lang tid og krever utholdenhet (Arnesen, 2010, s. 80). For at forebyggingstiltaket skal ha positiv effekt, kan det være nødvendig med langvarig oppfølging, kanskje over år, men politiske føringer om kortere behandlingsforløp kan gjøre dette utfordrende (Runhovde & Skjevrek, 2018, ss. 318, 328-329).

Forsker på tilbakefall ved Kriminalomsorgens Utdanningscenter, Ragnar Kristoffersen, sier at man må være realistiske og innse at tilbakefall kan være nokså høyt blant gjengangere (Solheim, 2017). Å redusere den kriminelle aktiviteten kan være mer realistisk enn totalt

fravær av kriminalitet (Arnesen, 2010, s. 80). Erfaringer viser at de gjengangerne det går bra med, har hatt flere perioder der det ikke har gått så bra (Elvegård, 2010, s. 18), (Elvegård, 2017) (Runhovde & Skjevraak, 2018). En ansatt ved Gjengangerprosjektet i Trondheim sa at det ikke handler om hvor mange sjanser gjengangerne får, men hvor de er i prosessen, og at de må få så mange sjanser de trenger (Elvegård, 2010, s. 31). Selv om det ideelle målet er at de ikke skal begå ny kriminalitet, er prosessene som skapes også viktig. Å utsette rusbruken, redusere den kriminelle aktiviteten og at gjengangeren selv opplever økt livskvalitet, er også suksesskriterier (Elvegård, 2010, s. 24), (Nesvik, 2005, s. 53).

3.3 Traumer og personlighetsvansker

Gjengangerne er en gruppe med alvorlige atferd- og helsevansker. Arnesen (2010) sin undersøkelse viser store hverdagsutfordringer med høy grad av stressutløsende faktorer og manglende stabilitet (Arnesen, 2010, s. 81). Oppgaver og krav til endring kan derfor oppleves uoverkommelige. Dette kan føre til bruk av strategier som fortrenkning, unnvikelse og fragmentering. Det å motvirke bruken av disse strategiene er sentralt i arbeidet med gjengangere, og det er viktig med stabil, sammenhengende og tilgjengelig støtte (Arnesen, 2010, ss. 81-84). Gjennom å redusere gjengangernes sårbarhetsfaktorer og forsterke beskyttelsesfaktorene minsker risikoen for kriminalitet (Bjørgero, 2015, s. 22). Kunnskap om sårbarhets- og beskyttelsesfaktorer er viktige for valg av metode og tiltak på den ene siden, og forståelse på den andre siden (Arnesen, 2010, s. 7).

Tidlig intervensjon overfor barn og unge som vokser opp med mange risikofaktorer, kan bidra til å redusere sannsynligheten for senere kriminalitet. Dysfunksjonell familie, dårlig selvtillit og selvbilde, mangelfull emosjonell støtte, mobbing, eksponering for vold, mangel på positive rollemodeller og få mestringsarenaer (Politiet, 2019) er eksempel på risikofaktorer. Jo flere risikofaktorer barnet utsettes for, jo større er risikoen for kriminelle handlinger. En stor andel av gjengangerne har vært utsatt for mange risikofaktorer i oppveksten, noe som har ført til traumer og psykiske utfordringer (Bjørgero, 2015, s. 88). Oppvekstvilkår og tilknytning til omsorgspersonene har stor betydning for psykososial fungering som voksen. Minnesporene som dannes gjennom samspill med viktige voksne i barndommen overføres til andre relasjoner, også i voksen alder, (Arefjord, 2012) og vil kunne påvirke relasjonen til sosialarbeideren. Forstyrrelser i kognitive funksjoner som konsentrasjon, oppmerksomhet og

hukommelse kan skyldes traumer.

Traumer kan føre til en kontinuerlig stresstilstand og vansker med følelsesregulering og impuls kontroll. Traumatisering i barndommen kan vise seg gjennom umiddelbare symptomer, men kan også komme til uttrykk senere i utviklingen. Risikofaktorer i barndommen kan føre til økt risiko for personlighetsvansker i ungdomsårene og i voksen alder (Varvin, 2018).

Mange som utvikler rusproblemer har også en psykisk lidelse. Det gjelder særlig depresjoner, angstlidelser, schizofreni, bipolare affektive lidelser og enkelte personlighetsforstyrrelser. Studier tyder på at rundt halvparten av pasientene med schizofreni eller bipolar affektiv lidelse har alvorlige rusproblemer (Pedersen W. , 2016, s. 124).

Det er en sterk sammenheng mellom personlighetsforstyrrelser og ruslidelser (Arefjord, 2012). Landheim, Bakken og Vaglum (2002) viser at i gruppen som bruker illegale rusmidler har 40-50 % emosjonell ustabil- (borderline) eller antisosial- (dyssosial) personlighetsforstyrrelse. En undersøkelse (McManus, Brickman, Alessi, & Grapentine, 1984) viser at 27-37 % av de som begikk alvorlig ungdomskriminalitet hadde emosjonell ustabil personlighetsforstyrrelse. Det er stor variasjon i personlighetsforstyrrelser. Milde personlighetsforstyrrelser i ungdomstiden kan en vokse av seg, mens alvorlige personlighetsforstyrrelser ofte vedvarer. Rusmiddelbruk er en negativ prognostisk faktor og kan forsterke uhensiktsmessige personlighetstrekk (Evang, 2017). Personlighetsvansker kombinert med ruslidelser øker risikoen for tilbakefall fordi rusmisbruket er en mestringsstrategi når negative følelser oppstår (Arefjord, 2012). Ved komorbiditet ruslidelser og personlighetsforstyrrelser vil personen ha behov for lenger behandlingstid på grunn av skjør selvfølelse og skepsis til andre. Relasjonelle utfordringer kan føre til at personen ikke ønsker oppfølging (Evang, 2017). Impulsivitet, dårlig frustrasjonstoleranse, identitetsproblem, manglende empati og affektforstyrrelser svekker personens evne til å nyttiggjøre seg oppfølging (Arefjord, 2012) . Evang (2017) sier at sammenhengende, men fleksibel, oppfølging som oppleves meningsfull for personen fungerer best ved personlighetsvansker (Evang, 2017).

3.4 Verdisyn og behandlingsmetoder

Humanistisk verditenkning bygger på at mennesket er godt, og at det bor noe bra i hver enkelt av oss. Disse verdiene kan bidra til at gjengangerne opplever å bli tatt på alvor, møtt med respekt, sett på som likeverdig og at det er håp for den enkelte om å skape positive endringer i livet (Molden & Elvegård, 2010, s. 34). En innsatt ved rusmestringsenheten ved Trondheim fengsel sa:

«Menneskesynet ved Modulen har bidratt til at jeg har kommet meg videre. De slår ikke beina under deg slik man er vant til, men gir deg verdighet og muligheter»
(Molden & Elvegård, 2010, s. 34).

Et humanistisk menneskesyn blant de ansatte kan føre til at gjengangerne får økt mestringsfølelse og selvtillit, noe som kan gi optimisme og vilje til å ta tak i livsutfordringene (Molden & Elvegård, 2010, s. 35).

Det er viktig å ta gjengangerens perspektiv, og sette seg inn i den enkeltes sosiale situasjon og livsbetingelser for å hjelpe personen med adferdsendring (Nesvik, 2005). Nesvik (2005) sier det er viktig med kompetanse i samtaleteknikk, konsekvenspedagogikk, systemisk tenkning, konfliktløsning, kriminologi, stoffproblematikk og avvikssosiologi (Nesvik, 2005, s. 38), i tillegg kan det være viktig med god mentaliseringsevne.

Både kognitive program, konsekvenspedagogikk, løsningsfokusert tilnærming, familie- og nettverksarbeid og endringsfokusert tilnærming kan være viktig i forebyggende arbeid med gjengangere. Ifølge Helgesen (2006) skiller terapeutiske samfunn og restrukturerende og atferdsterapeutiske programmer seg positivt ut for å hindre tilbakefall til kriminalitet og rus. Terapeutiske samfunn kjennetegnes ved en hierarkisk struktur og en sterk påvirkning på den enkelte. Det er strenge krav til avholdenhet fra stoff og kriminell atferd, og det kreves sterkt engasjement og ønske om endring. Gruppeteknikker brukes for å påvirke den enkelte, og ny atferd læres i interaksjon med andre. For å oppnå gode resultat bør behandlingstiden være 3-6 måneder (Helgesen, 2006, s. 15). Stifinneren i Oslo Fengsel, Modulen i Trondheim Fengsel, Tyrili, og Molde Behandlingssenter gir behandling gjennom terapeutisk samfunn (Molden & Elvegård, 2010, s. 15). Restrukturerende og atferdsterapeutiske program kan inngå som del av et terapeutisk samfunn. De er manualbaserte og gis både individuelt og i gruppe. Eksempler er kognitive rusprogram som «Rusprogram i fengsel» og Mitt Valg (Friomsorgen). Intensjonen er å motivere til adferdsendring og skape holdninger som er uforenelig med rusmisbruk

(Helgesen, 2006, ss. 52-53)

Gjengangerprosjektet jobbet etter en eklektisk modell med et helhetlig perspektiv på den enkeltes behov og situasjon, og hva som var formålstjenlig til enhver tid. En eklektisk modell bygger på inspirasjon fra ulike sosialfaglige metoder, teorier, samtaleteknikker og miljøterapeutisk arbeid (Elvegård, 2010).

3.5 Sosialarbeiderens kompetanse

For gjengangerne kan hjelpeapparatet oppleves uforutsigbart, med uforståelige eller umulige betingelser for bistand (Runhovde & Skjevraak, 2018, s. 325). Forskere peker på at ambisjonsnivået hos hjelpeapparatet kan bli en barriere dersom de ansatte ikke har god nok kunnskap eller forståelse for gjengangerens livssituasjon. Manglende innsikt kan føre til at det stilles krav og forventninger som er umulige å innfri. Dette kan være demotiverende og det kan oppleves som et nederlag hvis målene ikke nås (Runhovde & Skjevraak, 2018, s. 324). Det er viktig med mål å strekke seg etter, men disse må være realistiske og tydelige.

Engasjerte og kompetente ansatte med vilje, entusiasme og egnede personlige egenskaper er en forutsetning i arbeidet med gjengangere (Molden & Elvegård, 2010, ss. 43-44).

En deltager ved rusmestringsenheten ved Trondheim fengsel sa: «De som jobber der er veldig positive, de styrket og støttet meg og ga med selvtillit» (Molden & Elvegård, 2010, s. 28).

Forskningslitteraturen antyder en nær sammenheng mellom suksess og tett og individuell oppfølging. Tiltak som vurderes som vellykket preges ofte av ildsjeler, personlige relasjoner og lav terskel for kontakt (Runhovde & Skjevraak, 2018), (Politiet, 2019), (Bjørge, 2015, s. 17). Det kan være vanskelig å formalisere slikt arbeid fordi det handler om personlige relasjoner (Eriksen og Frøyland 2017).

Skau (2011) likestiller personlig kompetanse med teoretiske kunnskap og yrkesspesifikke ferdigheter. Skau (2011) beskriver personlige kompetanse som fundamentet i yrkesrollen, og hvor teoretisk kunnskap og yrkesspesifikke ferdigheter er konstruksjonen. Dersom fundamentet svikter vil hele byggverket svekkes uansett hvor avansert konstruksjonen er. Men fundamentet er dynamisk og kan både utvikles og forfalle, og både påvirker og lar seg påvirke av de øvrige kompetansene (Skau, 2011, ss. 68-70).

Leenderts (2014) viser til Skau (2011, ss. 60-61) som skriver at personlig kompetanse handler om hvem vi lar andre være i møte med oss selv, og hva vi gir på det mellommenneskelige

plan. (Leenderts, 2014, s. 191).

Personlig kompetanse er mangfoldig og kan deles inn i mange aspekt:

- Et kunnskapsaspekt: Personlig erfaringsbasert viten og bearbeidet livserfaring.
- Et etisk aspekt: Verdier og holdninger.
- Et handlingsaspekt: Individuelle handlingsposisjoner og væremåte.
- Ferdighetsaspekt: Personlige evner og ferdigheter.
- Et fysisk aspekt: Kroppslige egenskaper og kjennetegn.
- Et personlighetsaspekt: Relativt stabile personlighetstrekk og egenskaper.

(Skau, 2011, ss. 73-75)

Personlig kompetanse har jeg valgt å kalle personlige egenskaper. Som sosialarbeider kan viktige personlige egenskaper være mot, klokskap, humor, kjærlighetsevne, emosjonell og sosial intelligens, intuisjon og personlig integritet (Skau, 2011, s. 52).

I Fo's yrkesetiske grunnlagsdokument står det at måten sosialarbeideren møter brukeren på er avgjørende for hvordan tjenester og hjelp blir utført, forstått og mottatt. Ansvar for relasjonen ligger først og fremst hos sosialarbeideren, derfor er kunnskap om hva som virker inn på relasjonen viktig. Profesjonsutøveren må ha et bevisst forhold til egen væremåte, motiver og verdier, og hvordan disse påvirker dem man møter (FO, 2019). Det er viktig å framstå på en troverdig måte (Kleppe, 2016) med en genuin interesse for hvem den andre er. Å vise seg som et medmenneske er viktig for å oppnå en god relasjon (Skårderud, Haugsgjerd, & Stanicke, 2018). Som sosialarbeider er det viktig å integrere både sitt private- og sitt profesjonelle jeg i sin yrkesrolle. Gjennom å framstå som menneske, gjennom å vise sårbarhet, vilje til å ta sjanser, oppriktighet, ikke går i forsvar og vilje til å si unnskyld, blir vi modeller for den atferd vi ønsker å se hos den vi møter (Schulman, 2003, s. 55).

Forebyggende arbeid med gjengangere er personavhengig. Det kan være viktig at gjengangerne har færrest mulig ansatte å forholde seg til, noe som gir bedre oversikt, større nærhet og bedre kontroll (Nesvik, 2005, s. 38). Dette kan derimot være utfordrende på flere områder, blant annet knyttet til etiske dilemma og grenser mellom det å være personlig og det å være privat. Forebyggingstiltaket kan også bli sårbart når det avhenger av enkeltpersoner (Politiet, 2019). Å jobbe tett på mennesker i vanskelige livssituasjoner er krevende og man må gi mye av seg selv. Dette kan føre til at man sliter seg ut. Ansatte må finne en balansegang for hvor langt man skal strekke seg, og hvor mye man klarer å gi innenfor rammene jobben og en selv har (Molden & Elvegård, 2010, ss. 43-44).

Rundt en tredjedel av gjengangerne oppgir at de ikke har erfaring med eller tro på at de kan få støtte og hjelp fra andre. Det er derfor viktig å synliggjøre og bidra til tilgjengelig hjelp fra andre og jobbe for at gjengangerne skal få tro på at det er mulig å få hjelp (Arnesen, 2010, s. 82).

3.6 Helhetlige tjenester

Utfordringene rundt gjengangerne er sammensatte og kompliserte, og må løses på tvers av sektorer, forvaltningsnivåer, tjenester, tiltak og straffereaksjoner (Politiet, 2019). En forutsetning for å lykkes med rehabilitering av gjengangere er kontinuitet og god samordning. Når denne samordninga ikke fungerer, oppstår det glippsoner som kan hindre vellykket tilbakeføring (Departementene, 2017, s. 3). Det må derfor gå tydelig frem av regelverk og inngåtte avtaler hvilket ansvar de ulike etatene har, slik at samarbeidet blir godt og sikrer individuelt tilrettelagt oppfølging (Departementene, 2017, s. 12).

Prosjektet *Gjengangerkriminalitet i Midt-Norge* var et samarbeid mellom NTNU samfunnsforskning, Trondheim Kommune, Sør-Trøndelag politidistrikt, Næringslivsforeningen i Trondheimsregionen, Næringslivets sikkerhetsråd og representanter fra tidligere gjengangere. I tillegg deltok EC Dahls Eiendom, Trønderenergi, Securitas, WayBack, Røde Kors, Kriminalomsorgen og NAV i prosjektmøter (Elvegård, 2017, ss. 8,20). De ulike aktørene i *Gjengangerkriminalitet i Midt-Norge* anså utfordringen med gjengangerne svært forskjellig. Noen tok utgangspunkt i personen, mens andre var opptatt av problemet, men aktørene anerkjente de ulike synene og ønsket et samarbeid rundt gjengangerne (Elvegård, 2017, s. 53). Aktørene kom fram til at forutsetning for et godt samarbeid var å ha noe konkret å samarbeide om og at noen har ansvar for å drive prosessen (Elvegård, 2017, s. 8). God kommunikasjon og koordinering kan styrkes gjennom gjensidig hospitering, aktivt bruk av ansvarsgrupper og kompetanseheving (Nesvik, 2005, ss. 42, 47). For å kunne samarbeide mot felles mål, må profesjonsutøverne ha kjennskap til, og respekt for, andres kompetanse, roller og arbeidssituasjon (FO, 2019).

3.7 Kriminalitetsforebyggende tiltak

Lovverket forplikter både kriminalomsorgen og kommunene til å bidra til at domfelte rehabiliteres tilbake til samfunnet gjennom opplæring, utdanning, og ulike livsmestringsprogram i fengselet og i friomsorgen (Molden & Elvegård, 2010, ss. 12-13). Jeg vil nå presentere noen former for tiltak rettet mot gjengangere, med hovedvekt på Gjengangerprosjektet som senere ble til Gjengangerteamet.

Østli (2015) hevder at «vanlige folk» har mye å tape på straff, mens de som ikke lar seg true av straff er de mindre sosialt vellykkede. Folk som har lite i utgangspunktet, har ikke så mye å tape på å risikere straffereaksjoner, og dårlige levekår begrenser den enkeltes handlingsrom og valgfrihet (Bjørge, 2015). I tillegg vet vi at fengsling øker risiko for tilbakefall, fordi det i fengsel er et sosialt miljø hvor kriminalitet blir sett på som normalt og positivt.

Fengselskulturen blir lett en forbryterskole, og når vi ser hvilken marginalisert og sårbar gruppe gjengangerne utgjør, er det lett å forstå at mange av disse kan være spesielt påvirkelige (Amundsen, 2007, ss. 33-35). Enkelte gjengangere kan foretrekke å bli fengslet fordi dette gir dem en sjanse til å komme til hektene.

Narkotiakaprogram med domstolkontroll (ND) er for gjengangere med relativt tungt rusmisbruk. ND innebærer at personer som er motivert for behandling dømmes til å gjennomgå et rehabiliteringsprogram som vilkår for betinget dom. I tillegg til oppfølging fra kriminalomsorgen får deltagerne tjenester fra kommunen og spesialisthelsetjenesten som ledd i et aktivt rehabiliteringsopplegg (Molden & Elvegård, 2010, s. 13). Over 34 % av de som ble dømt til ND fullførte. Sammenlignet med resultater fra annen behandling for tungt rusmiddelbruk beskrives dette som tilfredsstillende. Selvrapporteringsskjema viste positiv utvikling når det gjaldt rusbruk, kriminalitet, psykisk og fysisk helse, utdanning, arbeid og sosiale relasjoner (Runhovde & Skjevraak, 2018, ss. 105-106).

Straffegjennomføringsloven §12 (2001 nr.64) åpner for at innsatte som har behov for blant annet behandling, bo- og/eller arbeidstrening kan gjennomføre straffen i en institusjon som ikke hører under Kriminalomsorgen. §12 soning kan bidra til en gradvis overgang til samfunnet og til lettere å kunne forberede løslatelsen. De som gjennomfører straff på denne måten er gjerne personer med rusmiddelproblemer, lettere psykiske problemer, atferdsforstyrrelser og tilpasningsproblemer (Kriminalomsorgen, 2020).

Det har vist seg at salg av gatemagasin har en kriminalitetsreducerende effekt (Bjørgero, 2015, s. 78). Salg av gatemagasin gir en legal inntektskilde som gjør det mulig å finansiere rusmisbruket og hverdagen uten å måtte begå kriminalitet. Modellen går ut på at selgere, som i hovedsak er rusmisbrukere og hjemløse, kjøper et antall magasiner for halv pris av utsalgspris og beholder halvdelen selv (Bjørgero, 2015, s. 50). Eksempler på gatemagasin er = *Oslo*, Gatemagasinet *Sorgenfri* i Trondheim og *Megafon* på Vestlandet.

Gatemagasinet *Sorgenfri* tilbyr et sosialt fellesskap og en mestringsarena. I *Sorgenfri* får selgerne journalistoppdrag og lager reportasjer til magasinet. I hvert nummer blir nye selgere portrettert og får fortelle sin historie. Når selgerne har bursdag blir de hedret på sosiale media og det arrangeres sommer- og julefest. Å være selger av et gatemagasin kan på den måten bidra til økt verdighet.

Deler av næringslivet er også opptatt av å forbygge kriminalitet blant gjengangere. Eksempel på dette er Hogst AS som drives som ordinært selskap av Trønderenergi og Røde Kors. Hogst AS ansetter tidligere gjengangere på ordinære arbeidsvilkår for å rydde skog under kraftlinjer. Selskapet har åtte ansatte. Målsetningen er å hjelpe de med størst motivasjon for et liv uten kriminalitet og rus (HogstAS, 2020). Daglig leder for Hogst AS sa dette:

«Vi har å gjøre med mennesker som ønsker å bli satt krav til – og å bli sett på som normale. Dette er ikke et tiltak, men en ordinær bedrift. Møter de ikke opp, ja, da blir det trekk i lønn» (Aarvåg, 2018).

Andre eksempel på kriminalitetsforebygging blant gjengangere er MAS-prosjektet rundt utilregnelige gjengangere, som er et samarbeid mellom helsevesenet og politiet (Elvegård, 2017, s. 17), (MAS, 2014). *WayBack* er en ideell organisasjon drevet av tidligere straffedømte som gjennom en fadderordning bistår andre domfelte til reintegrering i samfunnet (WayBack, 2020). Frelsesarmeen og Kirkens Bymisjon bidrar også til å knytte tidligere lovbrytere opp mot nye sosiale nettverk. Dette viser at det er vilje til å samarbeide rundt forebygging av gjengangerkriminalitet.

3.8 Gjengangerteamet.

Gjengangerprosjektet startet som et resultat av at kommunen og politiet følte de kom til kort i oppfølginga av gjengangerne. I tillegg uttrykte pårørende at gjengangerne ikke fikk god nok

oppfølging, blant annet når det gjaldt fritid (Elvegård, 2010, s. 11). Prosjektet er i dag et permanent oppfølgingstilbud og heter Gjengangerteamet. Gjengangerteamet drives i samarbeid mellom Trondheim Kommune, Trondheim Fengsel og Sentrum Politistasjon (Veiviseren.no, 2017). De ansatte er hentet fra, og lønnes av, disse tre etatene.

Gjengangerteamet jobber for reduksjon av rus og kriminalitet, økt bostabilitet og bokompetanse, og for å få gjengangerne inn i tiltak, jobb eller aktivitet (Veiviseren.no, 2017). Gjengangerteamet jobber i team og er fysisk sammen ute i felten, på den måten utfyller de hverandre (Elvegård, 2010, s. 35).

Gjengangerteamet har 7 boliger med tilhørende fellesbase, men følger også opp gjengangere i private eller ordinære kommunale boliger. Gjengangerteamet følger opp gjengangerne både før, under og etter soning. Oppfølgingen starter vanligvis under soning for å opparbeide en relasjon og sette mål for endring.

Det er ansatte i fellesbasen hver dag, kveld og helg og det tilbys hjelp til praktiske oppgaver, samtaler, aktiviteter som trening, turer, friluftsliv, konserter og fotballkamp (Veiviseren.no, 2017). Hver fredag inviteres deltakere og samarbeidspartnere til felles lunsj. Det er krav om rusfrihet for å delta på fellesaktiviteter. Om deltageren mister boligen ved fellesbasen på grunn av rusing, kan de fortsatt få oppfølging fra gjengangerteamet.

Evaluering av gjengangerprosjektet (Elvegård, 2010) viste at de ansatte har varierte arbeidsoppgaver. De gir både emosjonell og praktisk støtte. Ved løslatelse henter de deltagerne i fengslet og samarbeider med gjengangeren om å etablere seg i ny bolig. De ansatte bistår med vasking, rydding, ordner økonomi og konfliktmekling. Dette er gjøremål som uten bistand kan fortone seg som uoverkommelig for gjengangerne (Elvegård, 2010, s. 16). Gjengangerteamet jobber utadrettet og lar ikke deltagere som har behov for hjelp «få være i fred», de oppsøker deltagerne og venter ikke på at de kommer på kontoret selv.

Gjennom evalueringen fant Elvegård ut at de ansatte ikke var opptatt av metoder, men hadde fokus på hvordan de skulle gjøre det konkrete arbeidet. Elvegård viser til metodikken som aksjonsrettet, eklektisk og praktisk der de benytter seg av kjente metoder og virkemidler. Noen fra ledelsen sa «metoden er ikke nedskrevet, men de har den i hodet, og kanskje skal den være der», «Det handler om gammel sosialarbeidermetodikk» (Elvegård, 2010, s. 31). Samarbeidspartnerne til gjengangerprosjektet sa at de ansatte hadde høy troverdighet. En av samarbeidspartnerne uttalte: «Det var riktige folk. Det har med interesse å gjøre og det å være raus og romslig», «gjengangerprosjektet har handlingskompetanse, ikke bare ønske og lyst,

men de gjør det, de gjennomfører det».

De ansattes tilgjengelighet ble satt pris på. En gjenganger sa om de ansatte:

«Støtten og «back-uppen» er livsnødvendig [...] gjengangerprosjektet slår ikke fingrene av deg om du sprekker, men spør da heller «hvordan har du det nå?» og «Hva kan vi gjøre for deg?» [...] De er der når jeg trenger dem» (Elvegård, 2010, s. 26).

Elvegård (2010) mener at de ansatte har klart å bygge gjensidig tillit og et nært forhold til gjengangerne. Gjennom prosjektet fikk gjengangerne nye venner og nytt nettverk. Noen inkluderte også de ansatte i dette, en gjenganger uttalte: «De er kompiser oppi det hele» (Elvegård, 2010, s. 26).

Gjengangerne har stadig noe som må ordnes, dette klarer ikke det ordinære hjelpeapparatet å møte. Gjengangerteamet har god kontakt med andre etater, både formelt og uformelt, og bidrar til å tette hull i, og legge trykk på, det øvrige hjelpeapparatet. Dette krever at samarbeidspartnere, de ansattes arbeidsplass og ledelse har ordninger som gjør at de ansatte kan jobbe på denne måten (Elvegård, 2010, ss. 33,36). Elvegård (2010) skriver at gjengangerprosjektet fikk klager fra blant annet en ansatt i kommunens forvaltning, som mente at prosjektets ansatte hadde gått for fort frem. En ansatt fra kommunens oppfølgingstjeneste mente derimot at prosjektet hadde en viktig funksjon i et stadig mer byråkratisk og tungrodd system (Elvegård, 2010, s. 39). En kommunal ansatt sa:

«Gjengangerprosjektet åpner dører i systemet. Det er mer og mer stengte dører. Der har de en viktig rolle, spesielt i NAV. Noen av brukerne er avhengig av hjelp, blant annet fordi alt er blitt fragmentert» (Elvegård, 2010, s. 29).

Hjelpeapparatet viser dermed to motstridende verdier og interesser: fleksibilitet og tilrettelegging overfor den enkelte på den ene siden og opprettholdelse av et byråkrati for rettferdighets og ordensmessig skyld på den andre siden (Elvegård, 2010, s. 28).

Ifølge Elvegård (2010) førte deltagelse i Gjengangerprosjektet til store endringene hos flere av gjengangerne. Fra å være aktive gjengangere til å bo i en egen bolig, være dokumentert rusfri og i tiltak, arbeidstrening eller arbeid. Deltagerne ga Gjengangerprosjektet en stor del av æren, men vektla også hensynet til familien og at de var blitt lei av rus og kriminalitet som grunn til de positive endringene (Elvegård, 2010, s. 27).

4.0 Drøfting

Med utgangspunkt i de beskrivelsene jeg har gjort, vil jeg nå løfte frem noen drøftingstema knyttet til problemstillingen min *Hvordan forebygge kriminalitet blant gjengangere?* Jeg vil knytte kunnskapen vi har fått om gjengangernes liv og utfordringer opp mot kriminalitetsforebyggende teori. Gjennom drøfting er målet å få større forståelse for hvordan kriminalitet blant gjengangere kan forebygges i et sosialfaglig perspektiv. Viktige funn i oppgaven er hvor viktig den ansattes personlige egenskaper er for å komme i posisjon til å hjelpe gjengangeren, et annet funn er at forebyggende arbeid med gjengangere krever tverretattlig samarbeid. Gjennomgangen viser også at en stor del av gjengangerne har psykiske utfordringer og dette kan påvirke forebyggingsprosessen. Disse faktorene har videre vist at gjengangerne har behov for individuelt tilpassede tjenester.

4.1 Individuelt tilpassede tjenester

Det kan stilles spørsmål ved om det er etisk forsvarlig å kategorisere personer inn i en gruppe med en fellesbetegnelse som gjenganger. Gjengangerne som gruppe har mange av de samme utfordringene, men det er viktig å huske på at hver gjenganger er en unik person med individuelle utfordringer, personlighet og historie. Det vil derfor variere hvilke tjenester gjengangeren har behov for og hvilken tilnærming som passer best overfor den enkelte. Vi har sett at gjengangernes funksjonsnivå varierer mye ut fra hvor de befinner seg i rusperioden (Elvegård, 2017, ss. 28-29). Det er derfor sannsynlig at gjengangernes behov endrer seg i takt med dette. Dette kan kreve at tjenestene er fleksible, og ikke manualbaserte og etter en ferdig spikret timeplan.

Vi har sett at tett oppfølging kan være viktig for at gjengangeren skal få orden på livet sitt. Tett oppfølging er også viktig for å få innsikt i hvilke oppfølgingsbehov gjengangeren har. For å avdekke gjengangerens behov er det nødvendig å kartlegge behovene sammen med gjengangeren selv. Det er gjengangeren som vet hva som er mest utfordrende og hva som kan være de bakenforliggende årsakene til rusmisbruket og kriminaliteten. Det er samtidig viktig å være klar over at mange gjengangere lever i en kaotisk tilværelse og kan ha hatt flere mislykkede forsøk på å få orden på livet. Dette kan føre til liten tro på egen mestringsevne og manglende overskudd og innsikt i hvordan de skal ta tak i situasjonen. Til tross for dette har

de fleste tanker om hva som skal til for å få et bedre liv.

Det er viktig å starte der gjengangeren selv befinner seg. Gjengangerteamet bistår blant annet med å rydde og vaske i gjengangerens bopel. Et hjem som ikke preges av kaos, kan gjøre at gjengangeren både ønsker å være der og ta vare på boligen. Å ha det pent hjemme kan også gjøre det lettere å ta imot besøk av positive nettverk. Å bistå med praktiske gjøremål som gjengangeren ser på som uoverkommelig, men viktig, kan bidra til å styrke relasjonen mellom sosialarbeider og gjenganger fordi det kan gi gjengangeren en opplevelse av at sosialarbeideren er der for han og anerkjenner behovene han har. Det kan være en fare for at gjengangeren blir avhengig av sosialarbeideren for å få gjennomført ting, og at sosialarbeideren blir «en tjener» for gjengangeren, med forventning om at sosialarbeideren handler umiddelbart på forespørsler. Dette kan være belastende for sosialarbeideren og kan skade relasjonen. Det er viktig at gjengangeren styrkes og oppmuntres til å bidra i gjøremålene selv, og at vedkommende gradvis får større autonomi.

Flere prosjekt rettet mot gjengangere jobber ut fra en eklektisk modell, men dette kan være utfordrende for sosialarbeideren og krever bred kunnskap både når det gjelder teori og erfaring. I tillegg stiller det krav til personlige egenskaper og evne til å tilpasse seg de ulike situasjonene som oppstår. Avgjørelser og tilnærminger må da skje ut fra en skjønnsvurdering basert på den konteksten gjengangeren befinner seg i der og da. Dette kan føre til at de ansatte handler på ulike måter i tilnærmet identiske situasjoner. Når vi vet at gjengangerne profiterer på at ting er forutsigbart, kan dette være uheldig. Det er derfor viktig at de som jobber med de samme gjengangerne er samkjørte i sin tilnærming.

Gjengangerteamet følger opp få gjengangere (Elvegård, 2010, ss. 38-39). De kan derfor gi individuelt tilpassede tjenester. Det kan være vanskelig for andre etater å jobbe så tett på gjengangerne hvis de har mange øvrige brukere som må følges opp. Vi vet at gjengangerne har behov for oppfølging på kveldstid og i helger. For å kunne gi gjengangeren individuelt tilpassede tjenester, krever det at de ansatte ikke bare er tilgjengelig i normalarbeidstid på dagtid.

Det er få personer som er gjengangere. I mindre kommuner kan det derfor være vanskelig å organisere en tjeneste spesielt tilrettelagt for oppfølging av denne gruppen. En mulig løsning kan være å legge tjenesten som del av et annet tjenesteområdet. Det er da viktig å legge vekt på at det ikke blir mange ulike ansatte som møter og bistår gjengangeren, noe vi har sett kan ha uheldige følger. En slik organisering kan derimot føre til at gjengangeren selv må ta kontakt ved behov. Dette kan være uheldig når vi vet at gjengangerne har behov for et

hjelpeapparat som er utadrettet og tett på. For mindre kommuner kan løsningen være et interkommunalt samarbeid rundt gjengangerne.

Gjengangerteamet har valgt å bosette flere av gjengangerne rundt en felles base. På den måten blir ansatte og gjengangere godt kjent, får lavere terskel for kontakt og det kan gjøre individuell oppfølging lettere. På den andre siden kan det være utfordrende å samle kriminelle rusmisbrukere så tett og de kan påvirke hverandre negativt. Å bo tett opp til en fellesbase med stødige ansatte man føler seg trygg på, som kan gi støtte, sosialt samvær og som bidrar med en diskurs som ikke preges av rus og kriminalitet, kan veie opp for de negative konsekvensene.

4.2 Psykologiske faktorer

Vi har sett at en stor del av gjengangerne har vært utsatt for mange risikofaktorer i oppveksten, noe som har ført til traumer og psykiske utfordringer (Bjørge, 2015, s. 88). Dette viser at det er viktig med tidlig innsats rettet mot barn og unge i risikogrupper for å unngå at de utvikler rusproblemer og et gjentakende kriminelt handlingsmønster. Til tross for at flere av gjengangerne *hadde* vært i kontakt med hjelpeinstansene som barn, klarte ikke disse instansene å gi tilstrekkelig hjelp.

Vi vet at svært mange gjengangere har utfordringer knyttet til rus (Amundsen, 2007). For gjengangerne henger kriminalitet og rus tett sammen. I et kriminalitetsforebyggende perspektiv mener jeg at det er viktig å jobbe med å håndtere rusen og de bakenforliggende årsakene til at gjengangerne ruser seg.

Mange som utvikler rusproblem har også en psykisk lidelse. Kunnskap om psykiske lidelser er viktig for å forstå gjengangerens reaksjonsmønster, hvorfor de handler som de gjør og hvordan det er mest hensiktsmessig å tilnærme seg den enkelte. Avhengig av hvilken psykisk lidelse gjengangeren har kan symptomene og personlighetstrekkene påvirke den kriminalitetsforebyggende prosessen og relasjonen til den ansatte. Hvis gjengangeren er skeptisk til andre mennesker, har skjør selvfølelse, manglende tillit til andre, lav stresstoleranse, er impulsiv eller har identitetsproblemer, kan dette gjøre tilnærmingen utfordrende. Dette viser at det forebyggende arbeidet bør være fleksibelt, sammenhengende og individuelt tilpasset. En større forståelse for personer med psykiske lidelser kan føre til at sosialarbeideren blir mer tålmodig overfor gjengangerens handlinger og utfordringer, noe som

kan føre til at den ansattes tilnærminger overfor gjengangeren blir mer konstruktive. På den andre siden er det viktig å ikke se gjengangeren ut fra en diagnose. Hvordan diagnosen kommer til uttrykk vil variere fra person til person. Det må alltid tas hensyn til gjengangerens personlige egenskaper, særegne behov og unike historie.

4.3 Sosialarbeiderens personlige egenskaper

Vi har sett at det er viktig med ildsjeler, personlige relasjoner og lav terskel for kontakt i møte med gjengangere (Runhovde & Skjevraak, 2018), (Politiet, 2019), (Bjørge, 2015, s. 17). Den ansattes personlige egenskaper er viktig for å komme i posisjon til å hjelpe. Jeg mener at ansattes personlige egenskaper ikke bare handler om medfødte egenskaper og temperament, men egenskaper basert på erfaringsbaserte ferdigheter og teoretisk kunnskap. Selv om det å være en varm og snill person er viktig, er ikke dette alene tilstrekkelig i møte med gjengangerne. I tillegg kan det være viktig å vise trygghet og handlekraft slik at gjengangerne får en følelse av at noen har kontroll i en kaotisk hverdag. Jeg mener at en sosialarbeider som jobber med gjengangere må gi mye av seg selv, vise at han/hun bryr seg og tørre å nærme seg gjengangerens utfordrende sider. Sosialarbeideren må ha personlige egenskaper som bidrar til at gjengangeren får tro på seg selv, at vedkommende føler seg sett, verdsatt, likeverdig og respektert.

Sosialarbeideren må forstå kompleksiteten i gjengangerens utfordringer og ha et grunnleggende helhetssyn på mennesket. Gjengangeren må forstås ut fra oppvekst, det livet vedkommende har levd, sosial tilhørighet og livet vedkommende lever i dag. Det kan også være en fordel å kjenne til gjengangerens «gatekapital» (Sandberg & Pedersen, 2009). Innsikt i livet, utfordringene og funksjonsnivået til gjengangeren kan bidra til en bredere forståelse for hvorfor gjengangeren tar de valgene han tar og agerer som han gjør. Dette kan føre til at de krav og forventninger som stilles til gjengangeren bli mer realistiske og at tilnærmingen tilpasses et varierende kognitivt funksjonsnivå. Som vi har sett er kriminalitet gjengangerens kompetanseområde og mestringsarena. Selv om den ansatte får innsikt og forståelse for hvorfor gjengangeren handler som han gjør, mener jeg det er viktig å ta avstand fra handlingene og markere hva som er akseptable handlinger. Dette er viktig for å ansvarliggjøre gjengangeren og for å styrke moralske barrierer mot kriminelle handlinger. Det er allikevel viktig at gjengangerens livsform ikke underkjennes, bagatelliseres eller slås for hardt ned på.

Da dette er gjengangerens mestringsarena, kan en underkjennelse av deres liv føre til at gjengangeren føler seg mindreverdige. Dette kan føre til motstand, opposisjon og bruk av forsvarsmekanismer, for eksempel å distansere seg fra sosialarbeideren. Sosialarbeideren må ikke fremstå som ekspert på rett og galt, men heller vise at det er gjengangeren selv som har kompetanse i eget liv. Sosialarbeideren kan bidra til å snu gjengangerens erfaringer fra det kriminelle livet til noe positivt og understreke hva gjengangeren er god til. En slik tilnærming kan bidra til at gjengangeren får tillit til sosialarbeideren og en tro på at deres relasjon kan føre til noe positivt. Tillit til sosialarbeideren kan gjøre det lettere å akseptere krav og tydelige tilbakemeldinger.

Vi vet at gjengangerne har høy tilbakefallsrisiko til kriminalitet og rus, men til tross for dette er det viktig at sosialarbeideren har tro på at gjengangeren kan lykkes. Som vi har sett har flere gjengangere relasjonelle utfordringer, det er derfor viktig at sosialarbeideren ikke er redd for å bli avvist, men tåler å stå i de mange livsutfordringene gjengangeren har.

Nesvik (2005) anbefaler at gjengangerne har færrest mulig ansatte å forholde seg til. Få ansatte gjør det derimot sårbart med tanke på om de ansatte har de personlige egenskapene som trengs i møte med gjengangerne. Hvilke personlige egenskaper en gjenganger verdsetter vil variere fra person til person. Vi har sett at Gjengangerteamet jobber sammen i team, dette gjør at de har flere oppfølgingspersoner som kan utfylle hverandre. Dette gjør det også mindre sårbart ved ansattes fravær.

Vi har sett at tett relasjon er viktig, men det kan være utfordrende hvis sosialarbeideren blir for tett involvert i livet til gjengangeren. Dette kan gjøre at skillet mellom jobb og privatliv viskes ut, noe som kan føre til slitasje og utbrenthet. Et tett og nært forhold kan også gjøre at gjengangeren blir avhengig av sosialarbeideren.

De organisatoriske rammevilkårene kan ha betydning for hvordan sosialarbeideren får brukt sine personlige egenskaper. Hvis den ansatte møter gjengangeren én gang i uka kan det hende at de personlige egenskapene ikke får like stor betydning som de hadde fått hvis de møttes daglig. Hvor man møtes og på hvilke områder sosialarbeideren bistår vil også ha betydning for om man kommer i posisjon til å forebygge nye kriminelle handlinger.

4.4 Helhetlige koordinerte tjenester

Vi har sett at gjengangerne ofte har store behov på mange ulike livsområder, blant annet med å finne bolig, økonomisk hjelp, oppfølging og behandling i forhold til psykisk helse og rus, hjelp til å komme i arbeid, fullføre utdanning og hjelp til å bygge nye nettverk. (Amundsen, 2007, ss. 33-35). Dette involverer mange ansvar- og myndighetsområder. De involverte etatene sitter med kunnskap på hvert sitt område, og kan ut fra dette ha meninger om hvordan man best mulig skal forebygge gjengangerkriminalitet. Det er lett å være kritisk til andre etaters arbeidsmetoder og strategier. Kjennskap til, og respekt for andres kompetanse, erfaringer, rolle og arbeidssituasjon (FO, 2019) kan gi større forståelse for gjengangerproblematikken og for hvordan man skal komme fram til de beste løsningene. De ulike partene kan være uenige i hvilke utfordringer som er størst med gjengangerne, men det er viktig at de allikevel er samkjørte og at de sammen med gjengangeren jobber seg fram til et felles mål.

Vi vet at overgangen fra fengsel til frihet er en kritisk fase for gjengangerne. For å sikre at overgangen blir god er det viktig å starte prosessen under soningen. Kommunen og de ulike etatene må samarbeide om å forberede livet etter soning slik at ting er på plass ved løslatelse og at gjengangeren har et apparat rundt seg også etter løslatelsen. Gjengangerne har stadig noe som må ordnes. Gjengangerteamet samarbeider tett med de andre etatene, noe som kan føre til at gjengangeren får privilegier foran andre gjennom prioriteringer og spesialavtaler.

Som vi ser blir det satt inn store ressurser på å forebygge kriminelle handlinger blant gjengangerne gjennom tverretatlig samarbeid. Kan dette forsvares ut ifra de utfordringene gjengangeren har? Vi vet at gjengangerne kan være impulsstyrt og flyktig, og det kan være viktig at hjelpeapparatet er på alerten og bistår når gjengangeren er mottagelig for hjelp. Gjengangernes behov er så sammensatte at de kan ha behov for skreddersydde løsninger, noe det ordinære hjelpeapparatet ikke er tilpasset for. I tillegg fører gjengangerne, med sine utfordringer og kriminelle handlinger, til store økonomiske og materielle kostnader for samfunnet, i tillegg til ofrenes og gjengangerens lidelser. På bakgrunn av dette kan det være forsvarlig at gjengangeren får omfattende og spesielt tilpassede tjenester.

Et godt tverretatlig samarbeid krever at noen koordinerer tjenestene og driver prosessen (Elvegård, 2017, s. 8). Å legge press på de andre etatene, slik Gjengangerteamet gjør, vil jeg anta stiller krav til at sosialarbeideren har personlig integritet og en autoritet som gjør at andre har tiltro til sosialarbeiderens argument.

5.0 Konklusjon

Gjennom denne oppgaven har jeg søkt svar på problemstillingen: *Hvordan forebygge kriminalitet blant gjengangere?*

Etter å ha jobbet med oppgaven har jeg kommet fram til at for å forebygge kriminalitet blant gjengangere, kan det være viktig at tiltak som rettes mot gjengangere er individuelt tilpasset den enkelte. Dette kommer av at gjengangerne, tross mange fellestrekk, har ulike livsutfordringer og behov. Gjennom å jobbe tett på gjengangeren kan de ansatte få en større innsikt i gjengangernes utfordringer og behov, noe som gjør at de blir mer treffsikre i sin tilnærming. Det ser ut til at en viktig faktor er at de ansatte er tilgjengelige for bistand når gjengangerne har behov og er mottagelig for hjelp.

For gjengangerne henger rus og kriminalitet tett sammen, og en stor del av gjengangerne har psykiske utfordringer. Det er derfor grunn til å tro at å jobbe med gjengangernes psykiske helse kan være hensiktsmessig med tanke på å forebygge ny kriminalitet. Måten de psykiske utfordringene kommer til uttrykk, vil kunne påvirke forebyggingsprosessen og kan få betydning for relasjonen til de ansatte. Jeg mener derfor at det er viktig med kompetanse om psykiske lidelser og tilnæringsmåter knyttet til dette for alle som skal arbeide med gjengangere.

Det ser ut til at den ansattes innsikt og personlige egenskaper er viktig for å komme i posisjon til å bistå gjengangeren. Den ansattes tilnærming bør være på en måte som gjør at gjengangeren føler seg respektert og verdsatt. Dette kan føre til større tro på egen mestringsevne, og gjengangeren kan da bli mer rustet til å stå i en krevende endringsprosess. Gjengangeren har som regel omfattende utfordringer på flere områder, og vedkommende kan derfor ha stort utbytte av et velfungerende tverretatlig samarbeid rundt seg. Det er viktig at de ulike etatene er samkjørte og at de sammen med gjengangeren jobber seg fram mot et felles mål.

For å forebygge kriminalitet blant gjengangere, kan det være nødvendig med individuelt tilrettelagt tilnærming og kunnskap om psykiske lidelser, i tillegg har ansattes personlige egenskaper og tverretatlig samarbeid stor betydning.

Ved en senere anledning hadde det vært interessant å sett nærmere på om gjengangerens primære rusmiddel har betydning for hvilke utfordringer gjengangeren har, og om dette har

betydning for forebyggingstiltakene som settes inn. Det hadde også vært interessant å sett på gjengangere i et kjønnsperspektiv.

Referanser

- Aarvåg, K.-A. (2018, mars 20). *trondheim2030.no*. Henta frå <https://trondheim2030.no/2018/03/20/utvider-samarbeidet-om-skogskjotsel/>.
- Amundsen, M.-L. (2007, januar). Gjengangerne i norske fengsler. En studie av tilpasset opplæring innenfor gruppefellesskapet. *Spesialpedagogikk*, ss. 30-35.
- Arefjord, N. (2012). Personlighetsforstyrrelser og ruslidelser. I K. Lossius, *Håndbok i Rusbehandling* (ss. 91-114). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Arnesen, B. (2010). *Et Verdig Liv - Kartleggingsrapport om gjengangerkriminelle bosatt i Trondheims i perioden 2009-2010*. Trondheim: Midtnorsk kompetansesenter for atferd.
- Berg, B., Ellingsen, I. T., Levin, I., & Kleppe, L. C. (2016). Hva er sosialt arbeid? I I. T. Ellingsen, I. Levin, B. Berg, & L. C. Kleppe, *Sosialt arbeid. En grunnbok* (ss. 19-35). Oslo: Universitetsforlaget.
- Bjørgero, T. (2015). *Forebygging av kriminalitet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Dahl, H. V., & Frank, V. A. (2011). *Kriminalitet og Illegale rusmidler*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Departementene. (2017). *Redusert tilbakefall til ny kriminalitet- nasjonal strategi for samordnet tilbakeføring etter gjennomført straff 2017-2021*. Oslo: Departementene.
- Elvegård, K. (2010). *"Det er ikke korgutter!" evaluering av Gjengangerprosjektet*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning AS.
- Elvegård, K. (2017). *Gjengangerkriminalitet i Trondheimsregionen. Et samarbeidsprosjekt om kriminelle gjengangeres liv og virke*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.
- Evang, A. (2017). *Utvikling, personlighet og borderline*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- FO, F. (2019). *Yrkesetisk grunnlagsdokument for for barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsvitere 2019-2023*. Oslo: FO.
- Helgesen, J. (2006). Motivasjon, behandling og formidling. I J. Helgesen, E. Ekhaugen, T. Fredwall, O. J. Heir, S. Pettersen, E. Salvesen, & T. Råen, *Rusmiddelkunnskap for tilsatte i kriminalomsorgen. En håndbok*. (ss. 47-60). Oslo: Kriminalomsorgens utdanningscenter, KRUS.
- HogstAS. (2020, april 22). *hogstas.no*. Henta frå hogstas.no.
- Jones, S. (2013). *Criminology*. Oxford: Oxford University Press.
- Justis- og politidepartementet. (2009). *Gode krefter. Kriminalitetsforebyggende handlingsplan*. Oslo: Regjeringen.
- Kleppe, L. C. (2016). Sosialfaglig kompetanse. I I. T. Ellingsen, I. Levin, B. Berg, & L. C. Kleppe, *Sosialt arbeid. En grunnbok* (ss. 139-153). Oslo: Universitetsforlaget.
- Kriminalomsorgen. (2020, mai 02). *Kriminalomsorgen.no*. Henta frå <http://www.kriminalomsorgen.no/straff-i-institusjon.237880.no.html>

- Landheim, A., Bakken, K., & Vaglum, P. (2002, 12). Sammensatte problemer og separate systemer. Psykiske lidelser blant rusmisbrukere til behandling i russektoren. *Nors Epidemiologi*, ss. 309-318.
- Leenderts, T. A. (2014). *Person og profesjon. om menneskesyn og livsverdier i offentlig omsorg*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- MAS, p. (2014). *Prosjektplan for Mellom alle stoler (MAS) - Oslo*. Oslo: Helsedirektoratet.
- McManus, M., Brickman, A., Alessi, N. E., & Grapentine, W. L. (1984, juli 01). Borderline Personality in Serious Delinquents. *Comprehensive Psychiatry*, ss. 446-454.
- Molden, t. H., & Elvegård, K. (2010). "Endelig rusfri?" *Evaluering av langtidseffekten for deltakere i rusbehandlingstiltaket ved Modulen i Trondheim Fengsel*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning AS.
- Nesvik, S. (2005). *Tiltak overfor gjengangere TOG*. Oslo: Kriminalomsorgens utdanningscenter.
- Pedersen, M. U. (2011). Fire modeller til forståelse af forholdet mellom forbrug af illegale stoffer og kriminalitet. I V. A. Frank, & H. V. Dahl, *Kriminalitet og illegale rusmidler* (ss. 53-82). Århus: Aarhus universitetsforlag.
- Pedersen, W. (2016). *Bittersøtt*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Politiet. (2019). *SalTo Handlingsplan for å forebygge og redusere gjentatt kriminalitet blant unge i Oslo 2019-2021*. Oslo: Oslo Politidistrikt.
- Runhovde, S. R., & Skjevraak, P. E. (2018). *Kriminalitetsforebygging op norsk- En kunnskapsoversikt*. Oslo: Politihøgskolen.
- Sandberg, S., & Pedersen, W. (2009). *Gatekapital*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Schulman, L. (2003). *Kunsten å hjelpe individer og familier*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Skardhamar, T. (2005). *Lovbruddskarrierer og levekår. En analyse av fødselskuller 1977*. Oslo-Kongsvinger: Statistisk Sentralbyrå.
- Skardhamar, T., & Telle, K. (2009, oktober 5). Livet etter soning- hindrer arbeid tilbakefall? *Samfunnsspeilet*, ss. 47-57.
- Skau, G. M. (2011). *Gode fagfolk vokser. Personlig kompetanse i arbeid med mennesker*. Evenes: Cappelen Dam.
- Skårderud, F., Haugsgjerd, S., & Stanicke, E. (2018). *Psykriatiboken. Sinn-Kropp-samfunn*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Solheim, (. O. (2017, Juni 11). *NRK P3 Dokumentar*. Henta frå <https://radio.nrk.no:https://radio.nrk.no/serie/p3-dokumentar/MYNN12002417/11-06-2017>
- Straffegjennomføringsloven. (2001 nr.64, juni 15). Lov om gjennomføring av straff.
- Varvin, S. (2018). Alvorlig traumatisering: oppfølging og behandling. I F. Skårderud, S. Haugsgjerd, & E. Stanicke, *Psykriatiboken. Sinn- kropp- samfunn* (ss. 446-460). Oslo: Gyldendal.
- Veiviseren.no. (2017, september 11). *Veiviseren.no*. Henta frå <https://www.veiviseren.no/forstaa-helheten/eksempler-og-erfaringer/gjengangerteam--bolig-etter-soning-i-osloveien-155>.

WayBack. (2020, april 22). *wayback.no*. Henta frå wayback.no.

Wichstrøm, P.-O. (2014). Why crime happens: A situational action theory. I G. Manzoni, *Analytical Sociology: Actions and Networks* (ss. 74-94). West Sussex: John Wiley & Sons.

Østli, K. S. (2015). *Politi & Røver*. Oslo: Cappelen Dam.